

Jens Christian Grøndahl

Portret van een man

(Roman)

Uit het Deens vertaald door Femke Blekkingh-Muller

MEULENHOF

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

ISBN 978-90-290-9043-8

ISBN 978-94-023-0320-9 (e-boek)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Jernporten*

Omslagontwerp: Barbara van Ruyven | B'IJ Barbara

Omslagbeeld: © Denis Frémond

Zetwerk: Steven Boland

© 2014 Jens Christian Grøndahl

© 2015 voor de Nederlandse vertaling: Femke Blekkingh-Muller en uitgeverij Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

I

De Klokkemagervej. De naam van die straat weerklinkt nog steeds met de laatste trillingen van zijn oorspronkelijke galmen in mijn hoofd, terwijl hij toch al zo veel jaren uit de plattegrond van Kopenhagen is gewist. Ik zou op de kaart niet eens meer kunnen aanwijzen waar hij precies liep in het gebied ten noordoosten van Station Nørrebro, of het nou aan de ene of aan de andere kant van het goederenspoor was. Een korte straat in een arbeiderswijk ten noordwesten van het centrum. Houten schuttingen om de erven van de fabriekjes en bedrijfsterreintjes, gaten in het asfalt waar de oude klinkers doorheen schemerden. Straatlantaarns rezen hoog op in de lege ruimte tussen de blinde muren van de vrijstaande huizenblokken in de gebruikelijke rode baksteen. De jerrycans met petroleum stonden op een rij in het trappenhuis, waar het altijd naar natte hond rook, al heb ik er nooit een gezien.

Ze waren blijven wonen in dezelfde tweeënhalvekamerwoning waar mijn vader was opgegroeid, dubbele gordijnen voor het enige raam van de woonkamer en schattige porseleinen figuurtjes tussen de planten in de vensterbank. Alles was

nog precies zoals het altijd was geweest. De leunstoel in het hoekje bij het raam, een somber overblijfsel uit de oorlog. De bleke slijtageplek in de rabarberkleurige bekleding, waar mijn grootvader tientallen jaren zijn nek tegen de rugleuning van de stoel had laten rusten. De volle maan van bleke huid die doorschemerde onder zijn dunne, grijze haar. Op een zomeravond zag ik door het raam van de woonkamer de volle maan opkomen boven de daken en de schoorstenen, groot en geel als nooit tevoren en ook nooit meer daarna. Op een oudejaarsavond stonden Kirsten en ik samen met hen te kijken naar de kortstondige boeketten van vuurwerk boven de stad, ver weg, alsof het nieuwe jaar daar eerder was begonnen, alsof wij nog stonden te wachten.

We gingen maar een paar keer per jaar bij hen op bezoek, mijn vader, mijn moeder, mijn zus Kirsten en het broertje dat ik was, ernstig, introvert, nog niet begonnen met lezen. Als je boeken beschouwt als vlucht voor de werkelijkheid, maak je een vergissing. Door middel van boeken begrijp je; door middel van hun taal wordt duidelijk wat mogelijk is. Voor mij werden boeken de sluis naar de wereld. Ik moest lezen om te weten hoe ik zou kunnen zijn of wat ik zou kunnen zijn, maar dat was later, toen de Klokkemagervej al lang niet meer was dan een naam.

Mijn opa las het blaadje van de Toto, mijn oma las waar haar handen mee bezig waren. De uitsteekseltjes van de gladde, bruin-paarse varkenslever die ze afspoelde en door de bloem haalde, de steken van haar breiwerk die zich in elkaar regen, de slome of spottende gezichten van de heren, vrouwen en boeren als ze een spelletje patience legde op de eettafel. We kwamen meestal met z'n vieren als er iemand jarig was. Mijn vader praatte altijd hard als wij er waren, of leek dat misschien alleen maar zo omdat hun huis zo klein was? Het hele huis was vervuld van de geur van zijn aftershave, als hij midden in de

kamer stond met zijn stropdas los en de mouwen van zijn witte overhemd half opgestroopt. Als hij iets wilde vertellen, stond hij op, hard pratend en een beetje ongeduldig. Wij waren zijn publiek, in zijn ouderlijk huis. Waarom namen ze geen vaatwasser? Waarom kwamen ze niet bij ons in de buurt wonen, waar veel meer licht en lucht was?

Met kerst kwamen ze, in hun mooie kleren, na al die jaren nog steeds een beetje voorzichtig, een beetje onwennig als ze aan kwamen lopen langs de heggen rond de tuinen van de rijtjeshuizen, niet helemaal zeker welk hekje ze binnen moesten gaan. Ze konden het toch aan de auto zien, zei mijn vader altijd als ze eindelijk het tuinpad op kwamen lopen, iets minder geïrriteerd, bijna blij, leek het wel. Maar er stonden zo veel auto's onder de carports voor allemaal dezelfde tuinpaden. Mijn opa deed altijd alsof hij de onze niet herkende. Ze waren zoals altijd komen lopen vanaf het station. Waarom hadden ze niet gebeld voordat ze waren vertrokken? Lopen was goed voor ze. Mijn opa slaagde er iedere keer weer in dat te zeggen alsof hij zijn waardigheid kon opvijzelen met die terloopse afwijzing. Als hij was geïnstalleerd in een hoekje van de bank en mijn vader de aperitieven had gemixt, ontdooide hij weer. Er bleef altijd iets van nieuwigheid kleven aan die aperitieven. Vermout in vierkante glazen met een dikke bodem. Mijn oma nipte er alleen maar aan en ging dan vlug naar de keuken om mijn moeder te helpen met de rode kool, haar specialiteit.

Mijn opa kon niet besluiten of hij trots moest zijn op zijn zoon, of moest volharden in zijn onomkoopbaarheid. Hij was magazijnchef geweest bij Nordisk Kabel og Traad, de kabel- en draadfabriek waar hij ook mijn vader had binnengeloodst, en waar mijn vader vervolgens vijftien jaar lang op de boekhouding zou werken. Als ze over het bedrijf praatten, leek het wel of ze aandeelhouders waren. Iedere keer als ik dat zei, ging mijn vader in de tegenaanval. Als ik zo graag solidair wilde zijn met

de arbeidersklasse, waarom ging ik dan niet van school om te werken in plaats van altijd maar met mijn neus in de boeken te zitten? Mijn opa zei dat een paar van zijn beste vrienden communist waren. Ik gaf het op om hem uit te leggen dat ik geen communist was en dat de Sovjet-Unie net zo ver van het ware socialisme af stond als de Verenigde Staten. Ik had me aangemeld bij Venstresocialisterne, de marxistische partij van Denemarken, en las 's nachts Marx totdat *Grundrisse* uit mijn handen gleed en me met een bonk wakker maakte. De eerste die mij 's ochtends aankeek, was de bebaarde profeet die met punaises op mijn schuine muur was geprikt, naast Jimi Hendrix.

Marx leerde mij minder over de maatschappij dan ik had verwacht. Wat ik wél leerde, was wantrouwen ten aanzien van mezelf en dat is nooit meer weggegaan. 'Vals bewustzijn'. Over dat soort dingen spraken wij. Jaren later kwam ik er net als de meeste anderen achter dat het marxisme een illusie was, maar het had geholpen tegen andere illusies.

Het was niet mijn vader die me aan het twijfelen bracht over mijn ambitie om dat te begrijpen waar je zelf onderdeel van uitmaakt – het geheel – al had hij daar wel graag de eer voor willen opstrijken. Toen ik in de eindexamenklas van de middelbare school zat, kregen we een nieuwe lerares Duits. Gudrun had ijsblauwe ogen en haar opgestoken haar was bijna helemaal grijs, al was ze waarschijnlijk pas ergens in de veertig toen ze op een dag in augustus onze klas binnen liep met haar coltrui, wollen rok en hoge hakken. Ze droeg nooit iets anders. Dat was zeldzaam in die tijd, nylon kousen en schoenen met hoge hakken, en dat gold ook voor haar beleefde afstandelijkheid. Je kwam niets over haar te weten en toch wisten wij – niemand kon vertellen hoe we daaraan waren gekomen – dat ze was gevlucht uit de DDR. Dat moest een aantal jaar geleden zijn geweest, want ze sprak bijna perfect Deens; het Duitse

accent waarmee ze de woorden heel duidelijk uitsprak, onderstreepte die perfectie alleen nog maar.

Ze deed er niets voor om te zorgen dat wij haar aardig zouden vinden, misschien was dat de reden dat ze na verloop van tijd ons vertrouwen won. We waren een beetje bang voor haar en toch spraken we na enkele maanden over haar met humorvolle, maar oprechte eerbied. Ze was gewoon te bijzonder, te speciaal en te veel zichzelf om haar niet te mogen. De andere leraren deden zo hard hun best om jong te zijn en op begripvolle ooghoogte met de leerlingen te staan, dat het bijna leek of ze ons probeerden te vleien. Dat was in de tijd dat volwassenheid en autoriteit definitief uit de mode waren geraakt. Behalve bij Gudrun. Voor haar waren wij gewoon een stelletje verwerende snotapen en het leek net of ze zelf ook verbaasd was over het vrouwelijke trekje in zichzelf, waardoor ze ons met een soort welwillende, gedoseerde warmte tegemoet trad. Ze was veel-eisend, maar nooit onrechtvaardig. Ze kon heel goed accepteren dat je geen touw kon vastknopen aan de vervoeging van de werkwoorden, maar alleen als je het had geprobeerd en bereid was om het nog eens te proberen.

Gudrun had al snel in de gaten dat ik de beste van de klas was in Duits. Ik had het hele voorgaande jaar ontzettend hard gewerkt omdat ik Marx in zijn oorspronkelijke taal wilde kunnen lezen. Na een tijdje kreeg ik toestemming om tijdens haar lessen in de bibliotheek te gaan zitten om iets meer gevorderde stof te lezen dan de rest. Ik geloof niet dat de anderen daar verbaasd over waren. Mijn klasgenoten waren eraan gewend geraakt dat ik hun naar mijn eigen inzicht ver vooruit was. Ik had geen zin om met hen om te gaan terwijl ik zorg moest dragen voor mijn ideologische scholing en op hun beurt lieten zij mij ook met rust. Gudrun droeg me op om *Ungeduld des Herzens* te lezen. Ik voelde me vereerd door haar vertrouwen en was tegelijk geïrriteerd dat ik werd gedwongen de in

mijn ogen laat-burgerlijke, decadente Stefan Zweig te lezen. Ik was in die tijd opgehouden met het lezen van romans. Ik wilde mijn lezen in dienst stellen van een hoger doel. Als compromisloos marxist had ik geen tijd voor dat soort overbruggingsfenomenen en de dialectiek tussen productiekrachten en productieverhoudingen leek mij oneindig veel belangrijker dan het ongeduld van het hart. Misschien is ze dat ook wel, maar ik had literatuur ook nooit gelezen omdat die belangrijk was, integendeel, zou ik eigenlijk zeggen.

Tijdens een totaal verregende zomervakantie was ik aan *Schateiland* begonnen. Mijn ouders hadden een vakantiehuisje aan de Noordzee gehuurd en terwijl de plenzende regen en de wind het helmgras platlegden, zat ik op het stapelbed en volgde ik Jim en John Silver op de voet. Door het raam waar de regen langs droop, keek ik uit op een weiland met knokige koeien die in het gordijn van regen stonden te staren, maar door het traliewerk van tekens op de bedrukte regels keek ik uit op palmenstranden en water waarin het zonlicht weerkaatste. Na *Schateiland* verslond ik *De drie musketiers* en *De laatste der Mohikanen* om vervolgens aan boord te stappen bij Jules Verne. Het jaar daarna was het Conan Doyle, daarna Steinbeck en Hemingway, totdat ik aan het begin van de vierde klas klaar was voor Dostojevski. Dat waren de sprongen; je wordt nooit meer zo eclectisch als wanneer je dertien bent. Ik las *Misdaad en straf* en *De gebroeders Karamazov* en daarna werd ik ingehaald door de wereldrevolutie en mijn eigen sluimerende politieke engagement.

Tot dat moment had ik niet gedacht dat lezen nog iets anders kon zijn dan een toegang tot de wereld van de roman, waarin je je kon verstoppen of je een ander leven kon voorstellen. Escapisme was nog geen scheldwoord en de vervreemding van het kapitalisme, daar zat ik niet mee. Waar ik wel mee zat, was de monumentale verveling in de westelijke voorsteden

van Kopenhagen. De oneindigheid van de rijtjeshuizen en de woonkazernes uitgevoerd in beton, slechts onderbroken door sporthallen, winkelcentra en verkeersknooppunten. Een grote uitbreiding van de hoofdstad en de welvaartsmaatschappij, die mijn vader van een snotjochie uit een arbeiderswijk had gemaakt tot een burgerlijke man met een eigen auto.

Maar zo dacht ik niet toen ik mijn toevlucht zocht in *Reis naar het binnenste van de aarde*. Ik verveelde me gewoon. Ik dacht dat het niet waar kon zijn. Dat het leven niet zo fantasieloos kon zijn, zo gespeend van intensiteit. Ik dacht dat er nog iets anders moest zijn en in het begin vond ik dat in de boeken. Was dat eigenlijk ook niet mijn oorspronkelijke impuls geweest, toen ik me later aansloot bij het grote idee van een heel ander soort maatschappij, een andere manier om met elkaar samen te leven? Was het niet, eerder dan het idee van gelijkheid, rechtvaardigheid en de betekenis van de geschiedenis, een droom over meer leven, meer vuur en meer betrokkenheid? Ik kan die vraag niet meer beantwoorden, het is te lang geleden. Ik weet alleen dat ik de drang om te vluchten en de lokroep van de innerlijke wereld van de fantasie weer herkende toen Gudrun mij opdroeg *Ungeduld des Herzens* te lezen. Stefan Zweig, het was vals bewustzijn, zei ik bij mezelf, maar ik zei het als een afgekickte verslaafde die weet dat alleen zijn wilskracht hem kan weerhouden van een terugval.

Een paar weken voor het eind van de zomervakantie had ik naar huis gebeld vanaf het station in Florence. Santa Maria Novella. Ik was op interrail, we waren van plan geweest om door te reizen naar Rome. Ik had al meer dan een week niet met thuis gesproken. Eigenlijk had ik de dag ervoor zullen bellen, maar dat was ik vergeten. We hadden in onze slaapzakken op een strand ten zuiden van La Spezia overnacht: Peter, Mads, Lisbeth en ik. Inmiddels zijn bijna alleen hun namen

nog over, zij hebben zich achterwaarts teruggetrokken uit die namen en ik heb geen idee hoe ze er tegenwoordig uitzien. Lisbeth. Ze had blond haar, blauwe ogen en een klein spleetje tussen haar voortanden. Ze glimlachte gemakkelijk, het leek wel of alles bij haar gemakkelijk ging.

Waarom had ik niet naar huis gebeld? Mijn vader herhaalde de vraag, alsof ik niet al sorry had gezegd. Telkens als hij uitademde, hoorde ik een hijgend geluid in de hoorn, alsof hij diep zuchtte. Toen ik vroeg hoe het ermee ging, zweeg hij even. En toen hij eindelijk zei wat er aan de hand was, wist ik niet wat ik moest antwoorden. Mijn stem klonk iel, platgedrukt als de kleren in mijn rugzak. Die had ik om gehouden in de krappe telefooncel. Het ging niet zo goed. Er was iets met mijn moeder. Ze was ziek. Ze kon het me zelf wel vertellen. Terwijl ik wachtte tot zij aan de telefoon kwam, keek ik naar Peter en Mads die op hun rugzak tegen een met travertijn beklede muur aan zaten. Florence SMN. Lisbeth stond naast hen tegen de muur geleund. Misschien zag ik dat ze een sigaret uit de borstzak van haar spijkerjasje viste. Uit haar andere borstzak stak het handvat van een haarborstel. Ze kon op de merkwaardigste momenten opeens haar haren gaan borstelen, zonder dat dat ook maar een beetje eigenaardig leek; in een treincoupé, tijdens de wiskundeles.

Ik zie voor me hoe ze de sigaret opsteekt; ze knijpt haar ogen een beetje dicht met een harde uitdrukking op haar gezicht en blaast de eerste rook uit, al haar bewegingen zorgvuldig, bijna professioneel, een ritueel, zelfs als ze de sigaret met gestrekte arm van zich af houdt om de as af te slaan. Het roken van een sigaret in de jaren zeventig. Nog iets wat we achter ons hebben gelaten. Zij zag mij niet. Achter haar, tussen de zuilen van travertijn en de silhouetten van voorbijgangers met koffers, zag ik vaag het daglicht boven de perrons. De oneindig lange treinen die vertrokken in de richting van de delta van spoorrails tussen